

му джерелу присвячено стаття у Конвенції ООН з морського права 1982 р. та декілька положень регіональних угод.

У сфері міжнародно-правової охорони морського середовища діє значна кількість регіональних конвенцій. Виокремлюють три моделі правового регулювання охорони морського середовища на регіональному рівні. Перша, історично найбільш рання, ґрунтується на предметному підході. Західноєвропейські країни регіону Північного моря прийняли ряд досить відособлених угод, що регулювали питання охорони морського середовища цього регіону від забруднення. Головна особливість цих угод полягає в тому, що кожному конкретному джерелу забруднення чи виду забруднюючих речовин відповідає свій міжнародно-правовий акт, що має самостійний характер і не зв'язаний з іншими. Іншу модель, яка носить комплексний характер, обрали держави, що уклали Хельсінкську конвенцію із захисту морського середовища району Балтійського моря 1974 р., яка регулює практично всі питання боротьби із забрудненням моря. Третя модель стала результатом реалізації Програми регіональних морів, прийнятої в 1974 р. рамках Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП).

Таким чином, нормативна складова забезпечення екологічного правопорядку у Світовому океані досить розгалужена та всеохоплююча. Але ця позитивістська оцінка системи не є запорукою її ефективності та функціональності. Для оцінки фактичного стану екологічного правопорядку у Світовому океані важливо використання додаткових критеріїв та факторів, які впливають на реалізації відповідних міжнародно-правових норм.

МАНУЇЛОВА КАТЕРИНА ВІКТОРІВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри міжнародного права та міжнародних відносин,
кандидат юридичних наук, доцент

КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ ЗАКОННОГО ТА НЕЗАКОННОГО ОБОРОТУ ЯДЕРНИХ МАТЕРІАЛІВ У НОРМАХ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Атомна енергія стає все більше поширеною в сучасному суспільстві. Використовуючи ядерну енергію (матеріали), слід дотримуватися всіх норм безпеки на вищому рівні і поставитися з підвищеною увагою.

З початку XX століття йде процес активного використання властивостей ядерної енергії у багатьох галузях життєвої діяльності, в тому числі у промисловості, будівництві, медицині, науці загалом як в мирних, так і в

військових цілях. При цьому постає важливе завдання: забезпечення ядерної та радіаційної безпеки у сфері використання ядерної енергії як на національному, так і на міжнародному рівні, адже шкода, яка може бути завдана внаслідок недотримання норм, правил і вимог радіоекологічної безпеки носить транскордонний характер [1, с. 144].

Починаючи з 1950-х років використання енергії ділення ядра в мирних цілях, перш за все в сфері електроенергетики, постійно збільшується і розширюється як в кількісному і якісному, так і в географічному аспектах. Станом на 2017 рік в 31 країні світу експлуатується 191 атомних електростанцій з 448 енергоблоками загальною електричною потужністю 391 744 МВт [2]. 57 енергоблоків знаходяться на стадії будівництва. 162 енергоблоки закриті, ще 1 не працює, проте рішення про остаточне закриття ще не прийняте [3].

В даний час ядерна енергія використовується широко в мирних цілях: в судноплаванні (атомні криголами), в енергетиці (атомні електростанції – АЕС), в медицині, в сільському господарстві, в космосі і т.д. Найбільша небезпека для людини і навколишнього середовища від використання ядерної енергії відбувається від виробництва електроенергії в ядерному паливному циклі. Ядерний паливний цикл складається з наступних основних компонентів: видобуток уранової руди; переробка руди; виготовлення палива у вигляді тепловиділяючих елементів (твелів); виробництво енергії на АЕС; переробка відпрацьованого палива (в результаті якої виробляється нове паливо для АЕС, проте ця ланка може бути відсутня в деяких ядерних паливних циклах внаслідок поводження з відпрацьованим паливом як з радіоактивними відходами з подальшим їх похованням); обробка та захоронення радіоактивних відходів; перевезення радіоактивних вантажів (уранової руди, ядерного палива, відпрацьованого палива, радіоактивних відходів). Серед усіх ланок ядерних паливних циклів АЕС і заводи по переробці відпрацьованого палива є головною небезпекою для людини і навколишнього середовища. Іншою ланкою, що становить небезпеку, є перевезення радіоактивних вантажів.

Міжнародно-правове регулювання забезпечує безпеку при використанні атомної енергії, доступність до інформації, якщо ця інформація не є державною таємницею. Також гарантує участь юридичних осіб у обговоренні державної політики. Відшкодовує збитки, заподіяні радіаційним впливом, надається працівникам об'єктів використання атомної енергії соціально-економічних компенсацій за негативний вплив іонізуючого випромінювання на здоров'я людини і за додаткові фактори ризику, забезпечується соціальний захисту громадян, які проживають і здійснюють трудову діяльність в районах розташування цих об'єктів. Атомна енергія може використовуватися в різних видах, таких як розміщення, проектування, спорудження, експлуатацію та виведення з експлуатації ядерних установок, радіаційних джерел і пунктів зберігання. Також проводиться розробка, виробництво, випробування, транспортування, зберігання, утилізація, використання ядерних зарядів

в мирних цілях і поводження з ними, проводяться науково-дослідні роботи в галузі атомної енергії. Проводиться ввезення і вивезення ядерних установок, обладнання різних матеріалів, які використовуються в сфері атомної енергії [4].

Ядерній енергетиці відводиться суттєва роль в енергетичній політиці Європейського Союзу. Конкретні програми розвитку знаходяться на розсуді кожної держави, проте вона не може розглядатися поза загальної енергетичної політики ЄС. На початковому етапі європейських інтеграційних процесів першим договірним актом були, поряд з Римським договором, і Договір про Євратом. І Римський договір, і Договір про Євратом були підписані в березні 1957 року і набрали чинності 1 січня 1958 р. Основна мета договору – сприяти формуванню та розвитку європейської ядерної енергетики таким чином, щоб всі держави могли б користуватися її перевагами і забезпечити надійне постачання сировиною. Одночасно договір гарантує високі стандарти безпеки для населення та використання ядерних матеріалів, призначених для мирного використання, у військових цілях. Компетенції Євратому окреслена тільки мирним використанням ядерної енергії.

За останні двадцять-тридцять років стало зрозуміло, якою серйозною небезпекою для населення Землі та її природного середовища може обернутися навіть мирне, невійськове використання ядерної енергії. Ця небезпека в першу чергу обумовлена тим, що в разі аварії на мирній атомній електростанції можуть вивільнитися великі кількості високорадіоактивних речовин, а їх пересування в природному середовищі призведе до радіоактивного забруднення природного середовища в різних країнах. Ядерні аварії на Три-Майл-Айленд у Сполучених Штатах (1979 рік) і в Чорнобилі в Радянському Союзі (1986 рік) з'явилися грізними проявами такої небезпеки. Іншою проблемою мирного використання ядерної енергії, що має значення для збереження природного середовища, є виробництво і накопичення радіоактивних відходів. Безпечне для навколишнього середовища видалення і захоронення радіоактивних відходів – невід'ємна частина забезпечення охорони навколишнього середовища при мирному використанні ядерної енергії. Охорона навколишнього середовища в ході мирного використання ядерної енергії стала однією з умов забезпечення екологічної безпеки на Землі в цілому. Наявність і загострення на сучасному етапі екологічної кризи, з одного боку, і небезпечний за своєю природою характер ядерної діяльності, з іншого боку, обумовлюють необхідність і своєчасність дослідження міжнародно-правових засобів забезпечення збереження навколишнього середовища і досягнення екологічної безпеки при мирному використанні ядерної енергії.

Документ, що вступив в силу в 1970 році Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, а також документи Комітету Цангера і Групи ядерних постачальників створили основу для визначення поняття законного і незаконного обороту ядерних матеріалів і технологій.

З точки зору визначення законності обороту ядерних матеріалів найбільш важливими є статті 1 і 2 Договору, які визначають обов'язки ядерних і неядерних держав в області нерозповсюдження ядерної зброї, і пункт 2 статті 3, в якому говориться: «Кожна держава-учасниця Договору зобов'язується не надавати: а) вихідного чи спеціального матеріалу, що розщеплюється або б) обладнання або матеріалу, спеціально призначеного або підготовленого для обробки, використання чи виробництва спеціального матеріалу, який розщеплюється, будь-якій державі, що не володіє ядерною зброєю, для мирних цілей, якщо на цей вихідний чи спеціальний матеріал, що розщеплюється не поширюються гарантії, які вимагаються цією статтею».

Відповідно до статті 5 Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, послуги по проведенню ядерних вибухів в мирних цілях можуть бути на певних умовах та під міжнародним контролем представлені неядерним країнам ядерними державами. Основними причинами є небезпека для навколишнього світу та відсутність переконливої практичної потреби в ядерних вибухів.

Система всеосяжних гарантій МАГАТЕ, що розробляються на основі зобов'язань, викладених в статті 3 ДНЯЗ, є механізмом контролю за виконанням цього закону на міжнародному рівні.

Найбільш чітко перелік незаконних дій з ядерних матеріалів визначено в статті 7 Конвенції про фізичний захист ядерного матеріалу. Відповідно до цієї статті такі дії, як навмисне поводження з ядерними матеріалами «без дозволу компетентних органів», незаконні дії щодо ядерними матеріалами (крадіжка, привласнення обманним шляхом, шантаж з метою отримання ядерних матеріалів), їх використання в злочинних цілях, є «злочином, караним кожною державою-учасником в рамках свого національного законодавства».

Враховуючи вищесказане, можна сказати, що міжнародне співтовариство приділяє постійну увагу забезпеченню зазначених видів безпеки при використанні ядерної енергії, зокрема стосовно ядерної енергетики, в діяльності, яка пов'язана з використанням джерел іонізуючого випромінювання в медичних цілях та ядерного тероризму.

Список використаної літератури:

1. Сушик О.В. Міжнародно-правове регулювання забезпечення радіаційної безпеки / О.В. Сушик // Порівняльно-аналітичне право. — 2014. — № 1. — С. 144-147.
2. Operational & Long-Term Shutdown Reactors [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.iaea.org/PRIS/WorldStatistics/OperationalReactorsByCountry.aspx>.
3. Power Reactor Information System [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.iaea.org/pris>.
4. Использование атомной энергии [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://vistanews.ru/science/192691>.